

ІСТОРІЯ НАУКИ. ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 57(092)Генсірук

doi: 10.25128/2078-2357.23.1–2.11

М. М. БАРНА, Л. С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027
e-mail: barna@chem-bio.com.ua

ГЕНСІРУК СТЕПАН АНТОНОВИЧ – ВИДАТНА ПОСТАТЬ У ЛІСІВНИЧІЙ НАУЦІ ТА ФІТОСОЗОЛОГІЇ (до 100-річчя від дня народження: 6.01.1923 – 23.10.2014 рр.)

ПРОФЕСОР СТЕПАН АНТОНОВИЧ ГЕНСІРУК

6 січня 2023 року минуло 100 років від дня народження подвижника сільськогосподарської науки, колишнього професора Національного лісотехнічного університету України Степана Антоновича Генсірука.

С. А. Генсірук – видатний український учений з європейським визнанням в галузі лісівничої науки, екології, фітосозології та охорони лісів, доктор сільськогосподарських наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, премії імені О. Шліхтера АН УРСР, премії імені В. Вернадського РАН, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член чотирьох галузевих академій: інженерної, екологічної, лісівничої і технологічної кібернетики. Був дійсним членом Наукового товариства імені Т. Шевченка. На посаді професора кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України Степан Антонович працював до останніх днів свого життя.

Науковий доробок ученого – 498 наукових праць, серед яких 28 монографій. Монографічні праці С. А. Генсірука стали вагомим внеском у розвиток української й світової лісівничої та екологічної наук.

Талановитий учений водночас був відомий як людина з унікальним оперним голосом. Навчаючись у Львівській консерваторії, став учнем відомої оперної співачки Соломії Крушельницької.

Ключові слова: лісівнича наука, охорона природи, охорона лісів, лісові ресурси та їх використання, раціональне природокористування, історія лісівництва, географія лісових ресурсів.

*Благословенна Тернопільщина великими людьми,
які залишили «свого духа печать» у різноманітних
ділянках науки та культури, і то не провінціального,
і не тільки українського, а європейського, світового рівня.*

О. А. Купчинський

Професор Микола Мельник. *Вісник Фонду
Олександра Смакули.* 1998. № 3. С. 22–24.

Серед постатей, які збагатили своїми здобутками «різні ділянки» європейської, світової науки та культури, а свою Вітчизну – Україну й Тернопільщину зокрема прославили в європейському й світовому просторі, багато видатних та славетних українців, що робили важливі наукові відкриття, створювали українську наукову природничу термінологію, друкували монографії, підручники й навчальні посібники для середніх шкіл та вищих навчальних закладів, наукові статті, що цитуються у наукометричних базах даних Scopus і Web of Science, фахових наукових виданнях України.

По праву до них належить й Степан Антонович Генсірук – видатний український учений з європейським визнанням в галузі лісівничої науки, екології, фітосозології та охорони лісів, доктор сільськогосподарських наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, премії імені О. Шліхтера АН УРСР, премії імені В. Вернадського РАН, заслужений діяч науки і техніки України [2, 4].

6 січня 2023 року минуло 100 років від його дня народження подвижника сільськогосподарської науки, професора Національного лісотехнічного університету України Степана Антоновича Генсірука.

Народився Степан Антонович 6 січня 1923 року в селі Будки Кременецького району Тернопільської області. У знаній в селі родині Антона Генсірука (батька Степана Антоновича) у пошані завжди була праця, особливо на хліборобській ниві, любов до батьківської оселі, до рідного краю й рідної української мови, що й успадкував Степан Антонович [6, 7].

Після закінчення Кременецького лісотехнічного технікуму Степан Антонович вступив на лісгосподарський факультет Львівського сільськогосподарського інституту, який закінчив у 1949 році та Львівську консерваторію – у 1951 році. Доцільно зазначити, що у консерваторії вокалу його навчала видатна, всесвітньо відома оперна співачка, професорка Соломія Крушельницька, що народилася на Тернопільщині [6].

Обидва вищі навчальні заклади Степан Антонович Генсірук закінчив з відзнакою. Після закінчення Львівської консерваторії його запросили до Львівського театру опери та балету, але перевагу він віддав лісівничій науці і від 1951 року працював (із перервою) у Львівському лісотехнічному інституті (нині Національний лісотехнічний університет України).

У 1955 році С. Генсірук успішно захистив кандидатську дисертацію на тему: «Смеречини Карпат і особливості господарства в них». На основі ґрунтового дослідження природи карпатських лісів він розробив наукові основи комплексного лісового господарства в гірських умовах.

У наукових статтях дослідник глибоко обґрунтував закономірності лісовідновних процесів у дубових, букових і смерекових лісах Карпат, розробив систему лісогосподарських заходів щодо створення біологічно стійких і високопродуктивних лісостанів і оптимізації лісокористування. Його монографія «Ліси Українських Карпат та їх використання» стала настільною книгою карпатських лісівників [4].

У 1966 році С. Генсірук захистив докторську дисертацію, отримав диплом доктора сільськогосподарських наук, згодом атестат професора і очолив відділ проблем лісових ресурсів і охорони природи Ради з вивчення продуктивних сил України Академії наук у Києві, керівництво яким здійснював до грудня 1986 року. Науковий доробок вченого – 498 наукових праць, серед яких 28 монографій, зокрема, «Комплексное лесное хозяйство в горных условиях Карпат» (1974), «Регіональне природокористування» (1992), «Ліси України» (2002. 3-тє вид.), «Історія лісівництва в Україні» (1995), «Географія лісових ресурсів України» (1995, укр. та англ. мовами). За його редакцією видано «Українську енциклопедію лісівництва». Т. 1 (1999).

Водночас від 1960 року С. А. Генсірук активно займався природоохоронною діяльністю в Україні. З 1982 до 1986 р. був науковим керівником комплексних експедицій вчених АН України. Наукові праці, опубліковані в цей період, стосувалися питань географії лісів, продуктивності лісових насаджень, економіки, використання й відтворення лісових ресурсів. Розробив теоретичні основи лісогосподарського районування території України, зокрема склав схему районування, обґрунтував екологічну систему природоохоронних територій. С. А. Генсірук вперше склав і опублікував карти лісового покриву України у ХІХ і ХХ ст. [1, 3].

У 1986 році науковець повернувся до Львова, де працював професором в Українському державному лісотехнічному університеті, читав студентам лекції з лісівництва та лісової історії на лісогосподарському факультеті і очолював лабораторію екологічних проблем природокористування. Степан Антонович постійно впроваджував в освітній процес новітні методи, здійснював наукове керівництво аспірантами та молодими науковцями, допомагав їм у виборі напрямків дослідження, у підготовці наукових праць, організовував і проводив міжнародні та всеукраїнські конференції, симпозіуми і наради з актуальних проблем лісівничої науки та охорони лісових фітоценозів.

Наукову й організаційну роботу С. А. Генсірук поєднував з активною громадською діяльністю. Він був членом трьох спеціалізованих Вчених рад із присудження наукових ступенів кандидатів і докторів наук. Учений успішно здійснював підготовку наукових кадрів: під його керівництвом захищено 25 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, 4 – доктора наук. С. А. Генсірук створив й успішно розвивав нові наукові напрями – лісове ресурсознавство, регіональне природокористування, сталий розвиток в лісовому господарстві, які сприяють збереженню лісових багатств і охороні природного середовища України. Численні монографічні праці науковця стали вагомим внеском у розвиток української й світової лісівничої та екологічної науки. За цикл монографій із лісівничих проблем України Президія академії наук ще у 1976 році присудила С. А. Генсіруку премію імені О. Г. Шліхтера [2].

У 1991 році Степана Антоновича було обрано дійсним членом чотирьох галузевих академій: інженерної, екологічної, лісівничої й технологічної кібернетики. Був дійсним членом Наукового товариства імені Т. Шевченка. На посаді професора кафедри лісівництва Національного лісотехнічного університету України він працював до останніх днів свого життя.

Один із співавторів цієї статті М. М. Барна [7] про своє навчання на лісогосподарському факультеті Львівського лісотехнічного інституту та про викладачів цього славетного закладу вищої освіти України згадує: «Навчання на факультеті – це роки набуття глибоких і міцних знань із біологічних, природничих, хімічних, технічних і лісознавчих дисциплін, роки мого становлення як фахівця, перші кроки до науково-дослідної роботи. Передусім пригадуються викладачі, котрі дійсно «сіяли розумне, добре, вічне», зокрема: Степан Михайлович Стойко,

котрому зобов'язаний своїми науковими досягненнями, Юрій Дмитрович Третяк (ректор інституту і завідувач кафедри ботаніки та дендрології), на якій виконав під керівництвом доцента С. М. Стойка дипломну роботу на тему: «Лісівничо-екологічна характеристика бука європейського на межі північно-східного ареалу та проєкт поширення бука та його охорони» і яку захистив в ДЕК на відмінно, отримав диплом з відзнакою та був рекомендований в аспірантуру. Окрім того, запам'ятався вислів Юрія Дмитровича Третяка: «Чим даліше на захід, тим більше бука і культури», який я пам'ятаю протягом усього свого життя і не один раз повторюю ці слова під час навчальної практики з ботаніки, яку проводжу у Кременецькому ботанічному саду, Степан Антонович Генсірук, особливо його розповіді про навчання у Львівській консерваторії та про всевітньо відому оперну співачку, професорку Соломію Крушельницьку, котра його навчала вокалу в консерваторії, і багато, багато інших прекрасних викладачів, вчених і наставників» [7].

У незалежній громадсько-політичній газеті Тернопілля «Вільне життя» у № 4 (12825) за 6 січня 1993 р. з нагоди 70-річчя професора Степана Антоновича Генсірука була вміщена стаття «Заборонене інтерв'ю», у якій кореспондентка Галина Садовська про академіка Степана Антоновича Генсірука, посилаючись на газету «Лесная промышленность», пише: «Прийшов переможний травень сорок п'ятого і хлопець став перед вибором: де продовжувати навчання? В лісотехнічному чи консерваторії? Так і не вирішив. І тому вступив в обидва вузи і обидва закінчив з відзнакою. До речі, у консерваторії співу його навчала сама Соломія Крушельницька. Стаття завершується такими словами: Хай ваші праці і ваші численні учні допоможуть повернути Україні славу багатой лісами. Знайте: Тернопілля пишається вами» [5].

Свого часу, працюючи заступником декана природничого факультету Тернопільського державного педагогічного інституту, разом із завідувачкою кафедри ботаніки, доценткою Валентиною Омелянівною Шиманською ми запросили відомого вченого лісівничої науки, доктора сільськогосподарських наук, професора Степана Антоновича Генсірука прочитати курс лекцій на тему: «Охорона лісових екосистем» для студентів-біологів природничого факультету. Актова зала тодішнього педінституту була переповнена. Степан Антонович завершив цикл лекцій кількома аріями, записаними під час виконання їх на професійній сцені Львівського театру опери та балету.

Здобутки професора Степана Антоновича Генсірука і в науці, і на професійній сцені Львівського театру опери та балету були результатом великої, титанічної праці вченого, викладача й оперного співака. Тому з ним радилися, зверталися до нього за консультаціями та підтримкою [6, 7].

Степан Антонович Генсірук – щирий українець, достоєнно схожий на своїх батьків і наділений Господом Богом двома дарами: видатного вченого в галузі лісівничої науки, у якій зумів у своїх наукових працях створити й залишити таку новизну, яку примножуватимуть його учні, а це найвища нагорода, яку може заслужити й отримати вчений, та талановитого співака-тенора, мистецтвом якого захоплювалися на професійній сцені. Завдяки цим двом талантам та повсякденній наполегливій праці він зміг піднятися від випускника лісогосподарського факультету Львівського сільськогосподарського інституту до вершин сільськогосподарської науки й від випускника Львівської консерваторії до дуже здібного оперного співака, який своєю творчістю збагатив культуру оперного співу.

Пам'ять про великого вченого в галузі лісівничої науки, екології, фітосозології й охорони лісів – Степана Антоновича Генсірука – житиме у віках серед численних його друзів, колег й учнів, бо він цього сповна заслужив своєю титанічною працею, вірним служінням своїй *Alma mater* й на благо своєї Вітчизни – України.

1. Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії: навч. посіб. 5-е вид., доп. і змін. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2021. 360 с.: іл.
2. Барна М. М., Барна Л. С. Видатні вчені-ботаніки: навч. посіб. Тернопіль : ТзВО «Тернограф», 2013. 192 с.
3. Барна М. М., Барна Л. С. Становлення і розвиток ботаніки на Тернопільщині (XIX–початок XXI ст.): монографія. Тернопіль ТзОВ «Терно-граф», 2015. 240 с.: кольор. іл.

4. Висока відзнака українського лісівництва Академіку Степанові Генсіруку – 80. *Журнал Універсум*. 2002. № 11–12 (109–110). URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2002/5/hens.html>. (дата звернення: 08.01.2023).
5. Галина Садовська. Заборонене інтерв'ю. *Вільне життя*. 1993. 6 січ. (№ 4 (12825)).
6. Трохимчук С. В. Генсірук Степан Антонович. Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-29093> (дата звернення: 08.01.2023).
7. Черняхівський Г. Генсірук Степан Антонович [Текст]. *Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2004. Т. 1 : А – Й. С. 343.*

References

1. Barna M. M. Botanika. Terminy. Poniattia. Personalii: navch. posib. 5-e vyd., dop. i zmin. Ternopil : TzOV «Terno-hraf», 2021. 360 s.: il. [in Ukrainian]
2. Barna M. M., Barna L. S. Vydatni vcheni-botaniky: navch. posib. Ternopil : TzVO «Ternohraf», 2013. 192 s. [in Ukrainian]
3. Barna M. M., Barna L. S. Stanovlennia i rozvytok botaniky na Ternopilshchyni (XIX–pochatok XXI st.): monohrafiia. Ternopil TzOV «Terno-hraf», 2015. 240 s.: kolor. il. [in Ukrainian]
4. Vysoka vidznaka ukrainskoho lisivnytstva Akademiku Stepanovi Hensiruku – 80. *Zhurnal Universum*. 2002. № 11–12 (109–110). URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2002/5/hens.html>. (data zvernennia: 08.01.2023). [in Ukrainian]
5. Halyna Sadovska. Zaboronene intervju. *Vilne zhyttia*. 1993. 6 sich. (No 4 (12825)).
6. Trokhymchuk S. V. Hensiruk Stepan Antonovych. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: entsyklopediia [elektronna versiia] / red.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2006. T. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-29093>. (data zvernennia: 08.01.2023). [in Ukrainian]
7. Chernykhivskiy H. Hensiruk Stepan Antonovych [Tekst] *Ternopilskiy entsyklopedychniy slovnyk : u 4 t. / redkol.: H. Yavorskyi ta in. Ternopil, 2004. T. 1: A – Y. S. 343.* [in Ukrainian]

M. M. Barna, L. S. Barna

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

HENSIRUK STEPAN ANTONOVYCH - THE EMINENT FIGURE IN FORESTRY AND PHYTOSOOLOGY (CENTENARY OF BIRTH – 6.01.1923 – 23.10.2014)

On January 6, 2023, we commemorated the centenary since the birth of the eminent figure in agricultural science, Professor Stepan Antonovych Hensiruk, associated with the National Forestry University of Ukraine.

S. A. Hensiruk was a distinguished Ukrainian scientist with renowned contributions in forestry science, ecology, phytosozology, and forest protection. He held the titles of Doctor of Agricultural Sciences and Professor. His accomplishments include being a laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology, recipient of the O. Schlichter Prize from the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, the V. Vernadskyi Prize from the Russian Academy of Sciences, and the esteemed title of “Honored Worker of Science and Technology of Ukraine.” Notably, he was a respected member of four branch academies: engineering, environmental, forestry, and technological cybernetics. He was also an esteemed member of the Scientific Society named after T. Shevchenko. Remarkably, Stepan Antonovych continued to serve as a professor in the Forestry Department of the National Forestry University of Ukraine until his final days.

The scholarly legacy of this remarkable scientist encompasses a total of 498 scientific works, including 28 monographs. His monographic contributions left a profound impact on the development of both domestic and global forestry and environmental science.

In addition to his academic prowess, Stepan Antonovych Hensiruk possessed a unique and extraordinary talent captivating opera voice. During his time at Lviv Conservatory, he had the privilege of being a student of the renowned opera singer Solomiia Krushelnyska.

This tribute celebrates the life and enduring contributions of Professor S. A. Hensiruk to the fields of science and music.

Key words: National Forestry University of Ukraine, Lviv Conservatory, professor, lecturer, opera singer, forestry science, nature protection, forest protection, forest resources and their use, history of forestry, geography of forest resources.

Надійшла 26.01.2023.